

ki i poljski jezik, u kojima se ne pravi takva *zbrka* s upotrebom navedenih imenica kao u nas u posljednje vrijeme.*

Ivica Kramarić

* Uz članak I. Kramarića dobili smo i ovaj popratni dopis u kojem među ostalim piše:

Cijenjeni i poštovani Uredniče,
molim Vas da u narednom broju časopisa „JEZIK” u smislu čl. 114. u vezi s čl. 19. str. 3. toč. a) Zakona o javnom informiranju („Narodne novine 11/82) objavite moj odgovor pod naslovom: JOŠ JEDNOM O SUCU I SUTKINJI na napis Eugenije Barić u istom časopisu broj 3/1988, str. 85–88. U suprotnom bit ću prinuđen da to svoje pravo kao građanin ostvarujem putem zagrebačkog Općinskog suda.

Na eventualnom uvrštenju mog odgovora unaprijed se najljepše zahvaljujem!

Čudimo se I. Kramariću što se poziva na Zakon o javnom informiranju jer takvo pozivanje nije uobičajeno u znanstvenom i stručnom raspravljanju. A mi bismo iz bez toga objavili ovaj članak, iako je pisan preostro i jednim dijelom izlazi iz okvira lingvističkoga raspravljanja, jer u programskoj orijentaciji našega časopisa piše: „Uredništvo će i nadalje omogućivati da u časopisu Jezik dođu do izraza što raznovrsnija, pa i oprečna mišljenja, tako da Jezik bude otvorenom tribinom kao što je uostalom bio i do sada.” To smo više puta u raznim prilikama isticali, a po člancima u prošlim brojevima to je i vidljivo.

Budući da se mi ne razumijemo u pravne finese, ne donosimo, opreza radi, odgovor I. Barić, nego ćemo ga donijeti u jednom od idućih brojeva jer u Zakonu o javnom informiranju piše: „Nije do-

pušteno da se istovremeno na objavljeni ispravak objavi komentar, uvodna bilješka, odgovor ili drugi prilog u vezi s ispravkom” (čl. 120). Mislimo da se ta zabrana ne odnosi na raspravljanja i polemike uopće, a posebice ne na njih u znanstvenim i stručnim časopisima, zato u ovom broju donosimo odgovor A. Gluhaka na članak R. Marojevića. Što će se naći u jednom broju stručnog i znanstvenog časopisa pripada slobodnoj uredničkoj ocjeni i prilikama u kojima pojedini broj izlazi. Tako je Kramarićev članak slučajno stigao za 4. broj jer on još nije bio prelomljen.

S. B.

O RIJEČIMA NA KAMENU

1.

U ovom osvrtu neće biti razmatrane riječi iz naše svakodnevnice, već riječi koje vijekovima ponosito stoje uklesane u kamen, ne mijenjajući ni oblik ni značenje.

Jedne i danas žive nepromijenjene, u drugima se korijen sačuvao, makar u riječima drugog značenja.

Bit će zato zanimljivo da bacimo na njih pogled i malo se vratimo u prošlost.

Odavno su se ljudi pitali kako su done-sene teške kamene gromade na nekropole stećaka, kad u blizini, obično, nema kamenoloma. Općinjeni nepoznatim, izmišljali su neobične priče, pokušavajući objasniti prijeklo stećaka i natpisa na njima.

U okolini Bijeljine (selo Glavičice) čuo sam jednu:

Nekada davno vile su raznosile to kamenje. Mlada vila nosila je onaj teški kamen (selo Glavičice) i kad se umorila, spustila ga na uzvišenje da se odmori.

Poslije ga nije mogla podići, pa je od ljutine grebla po njemu. Otuda i danas tragovi na kamenu...

Kod nekih starijih ljudi postoji duboko uvjerenje da su naši preci imali „divovsku” snagu i sa lakoćom prenosili kamene blokove.

Za to prenošenje vezuje se riječ plaza, pa plazaljka, plazati se itd.

Teški kameni blok (obrađen i ukrašen) prevlačen je na čvrsto spojenim, obično, hrastovim stablima. Prednji dio bio je zakrivljen ili zatesan poput saona, da ne zapinje, a kako kaže narodna pjesma vukli su ga volovi:

„Stećak vukla Marta
na svog brata Marka,
miseca veljače,
priko polja Svinjače,
vuklo sto volova,
izilo se sto ovnova.”

(Zabilježeno u selu Lipe u Duvanjskom polju po V. Ćurčiću)

Takva stabla služila su za prevlačenje teških tereta jer bi se saone ili kola podrobili. Nazivana su plaze. One su najlakše išle po snijegu, ali njima su se služili i u ostala godišnja doba, takođe po zemlji, travi, kamenju i sl.

Ponekad, lokaliteti su dobijali prema njima naziv, jer su, pošto nije bilo putova, poznatom plazom i nekoliko desetina kilometara prevlačeni stećci. U blizini Kladnja i Olova postoje lokaliteti Plazaljke, a ima ih i u drugim krajevima bogatim stećcima.

I Vuk Stef. Karadžić je zabilježio ovu riječ, ne navodeći u kome kraju, u lijepoj zagonetki:

„Devet baba po ledu se plaza” (uštipci). (Rječnik iz 1852. godine).

Sa prestankom običaja postavljanja stećaka (u XVI st.) plaze se sve rjeđe upotrebljavaju, kao i ova i mnoge druge riječi uobičajene za natpise.

Ovdje ćemo „oživjeti” neke neobične ili već nepoznate u svakodnevnom govoru.

1. U selima istočne Hercegovine, Semberije i još nekim krajevima i danas se može čuti riječ „kućanica” ili „kućenica”, kojom se označava čuvarna žena, dobra domaćica.

U srednjovjekovnoj Bosni tako se nazivala svaka supruga, dakle KUĆ’NICA–supruga¹. Treba napomenuti da su bile rijetke žene kojima su podignuti stećci, a tako i natpisi. I na tim rijetkim nisu isticane one, nego oni čije su supruge bile. Tako je u natpisu na stečku u selu Veličanima blizu Trebinja u Popovom polju: „...POLIHRANIJA...GOSPOJA RADAČA ŽUPNA NEN’CA ĆIHORIČA KUĆ’NICA...”

2. Iz natpisa sa stećka iz Kočerine kod Lištice da se protumačiti da je riječ KON’ČINA označavala smrt: „...DOJDE KON’ČINA I LEGOH NA SVOM’ PLE-MENTOM’ POD’ KOČERINOM’...”

3. U većini natpisa ponavlja se izraz „NA SVOJE(J) ZEMLJI PLEMENITO(J)”. Riječ „PLEMENITO(J)” pisala se u različitim oblicima nešto zbog uštede prostora na kamenu, a nešto zbog potpunog odsustva pravopisnih normi, ali je imala isto ili slično značenje’ na rodnoj, dobroj, voljenoj zemlji, kraju, zavičaju i sl.

Tako u okolini Kladnja i danas postoje tri stećka sa natpisima (koji se mogu pročitati) u kojima je ova riječ različito napisana:

a) „ASE LEŽI DRAGILO MILET(I)Ć’
NA SVOJE ZEMLJI PLEMENITO
DOPACIH’ ...”

(U selu Dopasci)

b) „ASE LEŽI RADOMIR’ JURISA-
LIĆ’ NA SVOJEJ ZEMLJI PLE-
METNO ...”

¹ ’ = ovdje oznaka poluglasnika

(U Gornjim Olovcima)

c) „(AS)E LEŽI PRI(BISLA)V' NOVAKOV(IĆ)' NA SVOJI ZEMLJI PLENTI ...”

(U selu Brateljevići)

Ova riječ više se ne upotrebljava u nekadašnjem značenju, ali su od nje izvedene nove: plemenit, plemić, plemenitaš i dr.

4. Riječ „BĚLĚG”² (turk.) označavala je isključivo stećak. Od nje su izvedene mnoge riječi koje danas imaju drugo značenje: biljeg, bilježiti, bilježnik, bilježnica, zabilješka i dr.

Na sljemenjaku u Veličanima kod Trebinja podignutom Polihraniji Čihorić između ostalog piše:

„...POSTAVI S'(ASE) BĚLĚG' NE S(I) N' DABIŽIV”

U Ščepan-polju među stećcima nekropole blizu starog grada Sokola nalazi se jedan sa natpisom u kome je ova riječ nešto drukčija: „... POSTAVIH BĚLIG' za ŽIVOTA ...”

5. I riječ „GOSPODIN” nekada je imala drugo značenje, označavala je titulu, kao gospodar, uz ban, kralj i sl. da istakne titulu vrhovnog vladara.

Na već pomenutom stećku u Veličanima, na kraju natpisa, Tvrtko je „gospodin kralj”: „... V' DNI GNA (GOSPODINA) KRALJA TVR'TKA ...”, dok je na stećku u selu Ljusići kod Kalinovika „gospodin ban”:

„ASE LEŽI DOBRI PRIBISAV'
PETOIVIĆ'
NA SVOJI ZEMLJI NA PLEMENI-
TOJ
SLUŽIH' BANU TVR'D'KU GDNU
VJER'NO
NA TOM' POGIBOH'
PISA BRAT' ”

Neobično, ali i historijski točno, drugi je natpis mlađi jer je Tvrtko bio „samo” ban sve do krunisanja 1377. godine.

6. I značenje riječi „DOBRI”, gore navedeni primjer, vezuje se za poginulog, nikako slučajno. I danas se u Bosni i Hercegovini (kod starijih ljudi) može čuti predanje o šehitlucima (nekropola poginulih u ratu). Tu poćivaju „dobri”, šehiti-mućenici (turski).

7. Na stećku u Ščepan-polju ispred ćuvene poruke: „...ERE SAM' JA BIO KAKO VI A VI ĆETE BITI KAKO I JA SMRT'NI...”, uklesata je već zaboravljena riječ „NE POPIRAJTE”. Nekad se upotrebljavala u znaćenju: uništavati, rušiti, a došla je u naš preko grćkog jezika (pierates-gusar, razbojnik).

8. Riječ „ŽUPAN” je dosta neobićna. Teško je utvrditi da li je nastala prema župa ili obratno, ili su je Slaveni donijeli na Balkan, ili je zatekli. Toćno je da danas na širem području naše zemlje ima dosta lokaliteta u ćijem se nazivu ćuva korijen ove rijeći. Nekada je oznaćavala rang plemenskih starješina i kasnije feudalaca do dolaska Turaka. Da se upotrebljavala u srednjovjekovnoj Bosni vidi se po natpisima: „...KĆ'I ŽUPANA...” (stećak u Velićanima).

9. Glagol „VĚDĚTI” je stara slavenska rijeć. U natpisima se ćesto upotrebljavao poseban oblik „VĚ”, što se moće smatrati hs. arhaizmom, ili pak redakcijom.

„...NEKA VĚ tko JE MOJ MILI...” (Rjećica kod Kaknja), ili „...A KOMUMU GODĚ SLUŽ'SE VĚR'N'MU VĚ...” (Dopasci kod Kladnja). U hs. jeziku zamijenjen je sa znati, ali u slovenaćkom i nekim slavenskim jezicima se saćuvao.

10. Ako natpis ne poćinje uobićajenim prilogom „ASE”, izuzimajući invokaciju („VA IME OCA, SINA I SVETOGA DUHA”), moće se već smatrati rijetkim. Međutim, i taj prilog (znaći ovdje) kod

² ě = ovdje oznaka glasa jata

raznih se majstora urezuje u različitim oblicima: ASE, SE, SIE, ASIE, S', iz više sklonosti majstora, ponekad prostora, jer pravopisnih normi tada nije bilo.

I na kraju, kad bolje pogledamo riječi sa kamena, možemo reći, da je malo onih koje u korijenu čuvaju staro značenje, ali baš zbog toga ni malo nisu izgubile u izražajnosti. Može se reći, da je poželjno upotrebljavati baš takve riječi, time se produžuje tradicija, obogaćuje i njeguje baština književnog jezika. One su, svakako, dio živog jezika jer su u njegovim temeljima.

A ako pretpostavimo da su natpisi odraz jezika kojim su govorili široki slojevi srednjovjekovne Bosne, onda su stećci svojevrсни rječnici, riznice riječi i izraza kojima se treba služiti.

Dakle, nije samo knjiga rječnik, to može biti i kamen.

Momčilo Janjičić

OČIŠTEM SE NIŠTA NE UOČAVA

Riječ *očišće* u kontekstu u kojem se htjelo da ona znači *gledište*, *stajalište*, *motrište* prvi sam put pročitao u časopisu *Quorum*, drugi je put čuo na simpoziju „Čakavska poezija od Gervaisa do naših dana“, koji se održavao u Opatiji od 21. do 23. svibnja 1987. godine, i treći put je evo čujem u Puli 1988., opet u značenju *gledište*, na znanstve-

nom skupu „Jezici i kulture u doticajima“. Svaki put mi se učinilo da ta riječ ne može značiti ono što bi htio dotični pisac ili referent.

I doista, u Akademijinu Rječniku možemo pročitati ovu natuknicu:

„1. OČIŠTE *n.* očna rupa; samo u Šulekovu rječn. zn. naz. (Augenhohle, orbita, coppo). *Vidi* ocnica.

2. OČIŠTE *n.* sastanak: samo u jednoj nar. pjesmi.

Po čem bi te cura poznavala, na očišće k tebi izhodila? Nar. pjes. juk. 171. Po tom bi me cura poznavala, na očišće k meni izhodila. 172.”

Teoretsko uporište tvrdnji da se očišćen ništa ne uočava nalazi se u Babićevoj Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku:

„Sufiksom -ište tvore se imenice od imeničkih, glagolskih, a iznimno od ostalih osnova.“ I dalje: „Izvedenice sa sufiksom -ište izvedene od imenica najčešće označuju mjesto, a rijetko što drugo (stvar).“

Prema tomu i *očišće*, izvedenica od imeničke osnove *ok-*, može značiti samo *mjesto gdje je (bilo) oko*, pa ne može biti zamjena za imenice *gledište*, *motrište*, *stajalište* jer su ove potonje odglagolne izvedenice i znače mjesto s kojeg se vrši radnja ili se odvija stanje glagola što motivira tvorbu, tj. mjesto s kojeg se gleda, motri ili na kojem se stoji.

Ovo je zabilježeno zato da se ne ustali uporaba riječi u krivom značenju i da se pri izboru tvorenica ili pri njihovoj tvorbi više obzire na tvorbene tipove.

Stjepan Vukušić